Öğrenme çıktısı: Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yenilikleri neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme

Dünya Değişiyor: Keşifler

XVI. yüzyılda karada ve denizde güçlü olan Osmanlı Devleti zamanla bu üstünlüğünü kaybetti. Bunu anlamak için aynı dönemde Avrupa'da neler olduğuna bakmak gerekir.

SÖMÜRGECİLİK Bir devletin sınırları dışındaki toprakları ele geçirip oradaki halkın kaynaklarını kendi çıkarı için kullanmasıdır.

DİKKAT!

Sömürgecilik büyük **sorun ve çatışmalara** yol açtı, etkileri hâlâ sürüyor.

Neden denize açıldılar?

- İpek ve Baharat Yolları Osmanlı denetimindeydi.
- Doğu'nun baharat, ipek, altınına ulaşmak
- Kralların zenginleşme isteği
- Müslümanlardan öğrenilen pusulanın ve haritacılığın gelişmesi, okyanusa dayanıklı büyük gemiler
- Hristiyanlığı yayma, yeni yer merakı

Denizci	Sonuç
Bartolomeu Dias	Portekizli denizci 1487'de Ümit Burnu'na ulaştı.
Vasco da Gama	1497'de yola çıktı, Ümit Burnu'nu geçip 1498'de Hindistan'a ulaştı.
Kolomb	1492'de Amerika'ya ulaştı, burayı Hindistan sandı.
Amerigo Vespucci	Bu toprakların yeni kıta olduğunu fark etti.
Macellan	1519'dan itibaren Dünya çevresini dolaşmaya çalıştı, ölünce yardımcısı Del Cano tamamladı. Dünya'nın yuvarlak olduğu kanıtlandı.

Yerli halklar için	Avrupa için	Osmanlı için
Toprak ve kaynak kaybı, salgın, nüfus azalması	Altın, gümüş, tarım ürünleriyle zenginleşme	İpek ve Baharat Yolları önemini kaybetti.
Zorla din ve dil değişimi; Aztek, Maya, İnka ve Aborjin kültürleri tehlikeye girdi	Patates, domates, mısır, kakao gibi yeni ürünler; Atlas kıyısı limanları gelişti	Akdeniz ve Karadeniz ticareti zayıfladı, liman şehirleri geriledi.
Geleneksel yaşam bozuldu.	Burjuva sınıfı güçlendi, kilisenin etkisi sarsıldı.	Gelir azaldı, verilen ticari ayrıcalıklar da çare olmadı.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Tarihte **neden-sonuç** zinciri vardır: İpek ve Baharat Yolları Osmanlı denetimine geçince Avrupa yeni yol aradı, yeni yollar da Osmanlı'nın gelirini azalttı.

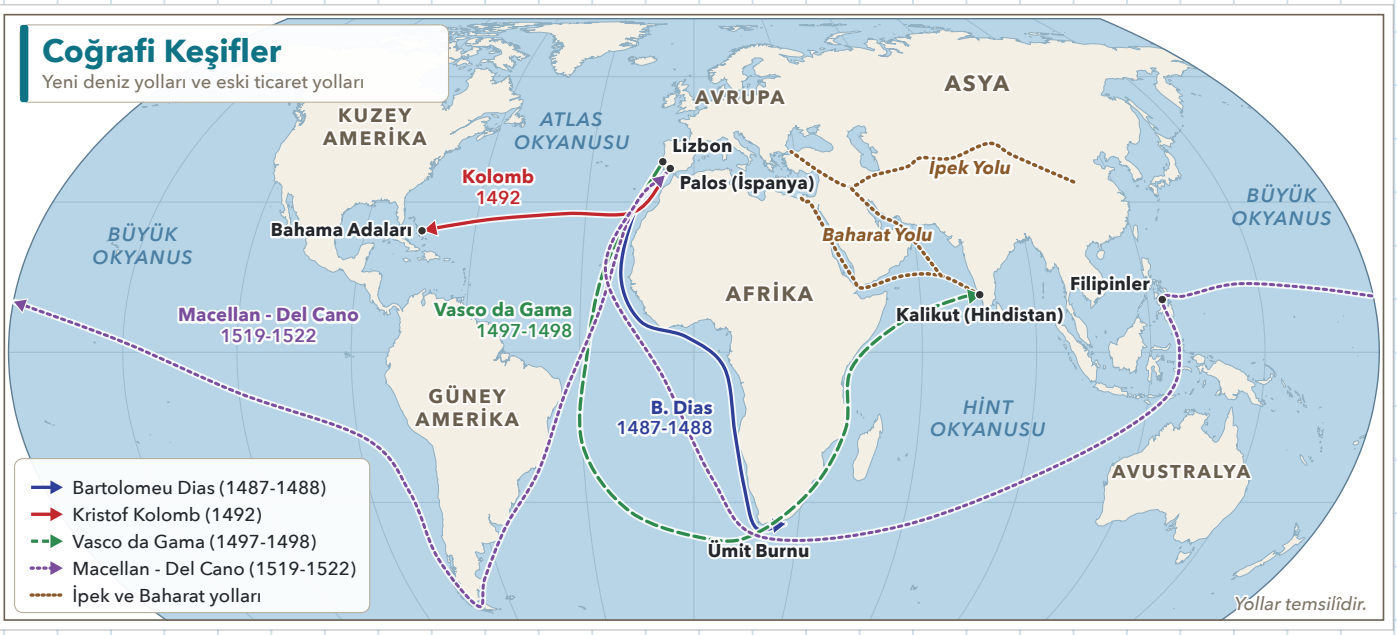
Tarih şeridi

Avrupa'da XIV. yüzyıldan itibaren Rönesans, keşifler, Reform, Aydınlanma, Sanayi İnkılabı ve Fransız İhtilali yaşandı. Osmanlı ise XVIII. yüzyıldan itibaren Lale Devri, III. Selim, II. Mahmud, Tanzimat ve Meşrutiyet ile yenileşmeye çalıştı.

Yeni dünyadan gelenler

Patates, domates, mısır, kakao, vanilya gibi ürünler Avrupa'ya getirildi, yeni bitki ve hayvan türleri tanındı. Avrupa'dan yeni topraklara yoğun göç başladı.

Haritada Coğrafi Keşifler

Haritayı okuyalım

- **Bartolomeu Dias** (1487-1488) Afrika'nın güneyindeki **Ümit Burnu**'na ulaştı.
- **Kolomb** (1492) batıya giderek Amerika'nın doğusundaki adalara (Bahama) ulaştı, burayı Hindistan sandı.
- **Vasco da Gama** (1497-1498) Ümit Burnu'nu dolaşıp **Kalikut**'a ulaştı. Deniz yoluyla Hindistan'a giden ilk Avrupalı oldu.
- **Macellan** yolda öldürülünce yolculuğu **Del Cano** tamamladı (1519-1522), Dünya'nın çevresi dolaşıldı.
- Yeni deniz yolu, Osmanlı topraklarından geçen **İpek ve Baharat yollarının** önemini kaybettirdi.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Yollar **Atlas Okyanusu**'na kayınca Atlas kıyısındaki limanlar zenginleşti, **Akdeniz ve Karadeniz** ticareti zayıfladı. Osmanlı'nın gelirleri azaldı.

BURJUVA Ticaretle uğraşan, keşiflerle zenginleşen kentli sınıftır.

Sanatı ve bilimi destekledi, Rönesans ve Aydınlanma gibi hareketlere katkı sağladı.

Kimler öncülük etti?

Süreci **Portekiz** ve **İspanya** başlattı. Dias ve Vasco da Gama Portekiz, Kolomb ve Macellan İspanya adına yola çıktı.

Keşiflerin zincirleme etkileri

Keşiflerle altın, gümüş ve ticaret geliri arttı. → **Burjuva** zenginleşti, sanatı ve bilimi destekledi. → **Rönesans** ve Aydınlanma güç kazandı.

Dünya'nın yuvarlak olduğu kanıtlandı. → Bu, kilisenin görüşleriyle çelişti. → Kiliseye güven sarsıldı, **Reform** hızlandı.

Ümit Burnu yolu açıldı. → İpek ve Baharat Yolları önemini kaybetti. → Osmanlı'nın gelirleri azaldı. → Verilen ticari ayrıcalıklar da çare olmadı.

Rönesans, Reform, Aydınlanma

	Rönesans	Reform
Ne zaman, nerede?	XIV-XVI. yüzyıl, İtalya'da başladı; Fransa, Almanya, İngiltere'ye yayıldı	XVI. yüzyıl, Almanya'da Martin Luther öncülüğünde; 1517'de bildirisini Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astı
Nedir?	Düşünce, sanat, edebiyat, bilim ve teknikte yeniden canlanma	Kilisenin bozulmuş düzenine karşı dinî yenilik hareketi
Nedenleri	Matbaanın yaygınlaşması; antik ve İslam eserlerinin incelenmesi; İstanbul'dan kaçan bilginler; zenginleşen burjuvanın desteği	Rönesans'ın sorgulama ruhu; matbaayla kutsal kitabın çoğalması; aforoz, enterdi, endüljans gibi uygulamalara tepki
Sonuçları	Akıl, deney, gözlem öne çıktı; hümanizm yayıldı; kilisenin etkisi azaldı	Protestanlık gibi yeni mezhepler ve mezhep savaşları; kilisenin eğitimdeki etkisi azaldı; Papa'nın gücü azaldı, kralların otoritesi arttı
Osmanlı'ya etkisi	XVII. yüzyıldan itibaren ıslahat düşüncesi önem kazandı. Haritacılık, astronomi, matematik, tıp ve askerî teknik gelişmeler izlendi.	Doğrudan etkilemedi, gayrimüslimler inançlarını özgürce yaşadı. Avrupa birliği bozuldu, Haçlı birliği bir süre engellendi.

Kavramlar

Aforoz: Kişinin kilise cemaatinden çıkarılıp dinî haklardan yoksun bırakılması. **Enterdi:** Bir bölge halkının dinî haklardan yoksun bırakılması. **Endüljans:** Kilisenin, günah cezalarının affı için para karşılığı verdiği belge. **Hümanizm:** İnsanı merkeze alan düşünce.

Öne çıkan isimler

Sanat: Leonardo da Vinci, Michelangelo. **Bilim:** Galileo, Kopernik. **Aydınlanma:** Newton, Kant, Montesquieu.

AYDINLANMA ÇAĞI XVII-XVIII. yüzyıllarda doğru bilgiye akıl, gözlem ve deneyle ulaşılabileceğini savunan düşünce dönemidir.

Bilimsel yöntem önem kazandı; özgürlük, eşitlik, demokrasi kavramları güçlendi. Fransız İhtilali'ne zemin hazırladı. Bilimin üretime uygulanması da Sanayi İnkılabı'nın temeli oldu.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Osmanlı bu hızlı değişimi **yakalayamadı**. Farkı görünce askerî ve teknik yeniliklere başladı, ama bunlar sürekli devlet politikası olmayınca beklenen sonuç çıkmadı.

Dünyayı bağlayan zincir: Rönesans akıl ve bilimi öne çıkardı, keşiflerle zenginleşen burjuva da bunu destekledi → Sorgulama kiliseye yöneldi (Reform) → Akıl ve bilim yükseldi (Aydınlanma) → Bundan iki sonuç çıktı: Bilim üretime girdi (Sanayi), eşitlik fikri yayıldı (Fransız İhtilali).

Notlarım

Sanayi İnkılabı ve Fransız İhtilali

Sanayi İnkılabı

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başladı. İnsan gücünün yerini makine aldı. James Watt buhar makinesini geliştirdi. Atölye yerine fabrika geldi, ucuz ve bol üretim yapıldı. Buhar tren, gemi ve dokuma tezgâhlarında kullanıldı. Köyden kente göç arttı, işçi sınıfı doğdu, ağır çalışma koşulları sosyal sorunlar yarattı. **Kömür, demir, pamuk, kauçuk** gibi ham madde ve pazar için İngiltere, Fransa gibi devletler Afrika, Asya ve Amerika'da sömürgeciliği hızlandırdı.

Fransız İhtilali

Savaş masrafları ekonomiyi zayıflattı. Soylular ve din görevlileri vergi vermiyor, yük halkın üzerinde kalıyordu. Kral XVI. Louis yeni vergi koymak isteyince Aydınlanma fikirleriyle uyanan halk ayaklandı. 14 Temmuz 1789'da Bastille Hapishanesi ele geçirildi. Kralın yetkileri kısıtlandı, halk egemenliği güçlendi. **İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi** ile insanların özgür ve kanun önünde eşit olduğu kabul edildi. Özgürlük, eşitlik, adalet fikirleri yayıldı, bazı imparatorluklar parçalandı.

Osmanlı'ya etkisi: Sanayi	Osmanlı'ya etkisi: İhtilal
Avrupa'dan gelen ucuz mal el tezgâhlarını zorladı.	Milliyetçilik çok uluslu Osmanlı'yı sarstı.
İmalathaneler kapandı, işsizlik arttı.	Balkanlarda ayaklanmalar başladı, dağılma hızlandı.
Ekonomi zayıfladı, askerî ve siyasi güç de geriledi.	Adalet ve eşitlik fikirleriyle yenilikler yapıldı.

MİLLİYETÇİLİK Ortak dil, kültür ve geçmişi olan toplulukların kendi yönetimini kurmasını savunan, "Her millete bir devlet." anlayışıyla yayılan düşüncedir.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Aynı fikir **bir ulus için birleştirici**, çok uluslu bir imparatorluk için dağıtıcı olabilir.

Osmanlı'nın yenileşme çabası

İlk Türk matbaası (temsilî)

Lale Devri (1718-1730)

Adını İstanbul'da çok sevilen lalelerden aldı. Pasarofça Antlaşması ile başladı, Patrona Halil İsyanı ile bitti. Padişah III. Ahmed, sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ydı. Yirmisekiz Mehmed Çelebi Paris'e elçi gönderildi. **1727'de İbrahim Müteferrika ilk Türk matbaasını açtı.** Matbaaya bazı ulema ve hattatlar karşı çıktı. Ahşap evlerdeki büyük yangınlar için 1720'de ilk itfaiye **Tulumbacılar Ocağı** kuruldu, çiçek aşısı yaygınlaştı. Kütüphaneler, köşkler ve **III. Ahmed Çeşmesi** yapıldı, Muşkara imar edilip Nevşehir adını aldı.

Sanayileşme çabası

Osmanlı da Batı'yı örnek alarak sanayi mektepleri açtı. Terzilik, dokumacılık, demircilik, deri işleri öğretildi. Tekstil, cam, çini, kâğıt, fişek fabrikaları kuruldu. Sermaye, teknoloji, nitelikli iş gücü ve ulaşım yetersizliği yüzünden Avrupa ile rekabet edemedi.

Türk Modası

Etki tek yönlü değildi. XVIII. yüzyılda Avrupa'da Türk kıyafetleri, çini ve halılar moda oldu, ressamlar Osmanlı hayatını çizdi, kahvehaneler yayıldı. Kubbe, sivri kemer, hilal motifli yapılar yapıldı. Viyana'daki **Belvedere Sarayı**'nın çatıları Türk çadırlarından, kubbeleri asker miğferlerinden esinlenmiştir.

Yenileşme Hareketleri

III. Selim ve Nizâm-ı Cedîd (Yeni Düzen)

Askerî: Avrupa usulüyle eğitilen Nizâm-ı Cedîd Ordusu, topçu ve donanma ıslahı
Eğitim: Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun, tercümeler
Ekonomi: İrâd-ı Cedîd Hazinesi; yerli üretim için Beykoz'da kâğıt fabrikası, Azatlı'da baruthane
Diplomasi: Londra, Paris, Berlin, Viyana'da ilk daimî elçilikler

DİKKAT!

Lale Devri kültür ve sanata, III. Selim ise özellikle **askerî** alana ağırlık vermiştir. Ortak yön: Avrupa'yı örnek almak.

II. Mahmud

1808'de tahta çıktı, bozulan kurumları düzeltmek yerine tamamen yeniledi. **1826 Vaka-i Hayriye:** Yeniçeri Ocağı kaldırıldı, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye kuruldu. Divan yerine nazırlıklar geldi. İlk nüfus sayımı yapıldı, posta ve karantina teşkilatı kuruldu. 1831'de ilk resmî gazete **Takvim-i Vekayi** çıktı. Mekteb-i Maârif-i Adliyye (memur), Mekteb-i Tıbbiye (doktor), Mekteb-i Harbiye (subay), Muzıka-yı Hümâyun açıldı. Devlet görevlilerine fes, ceket, pantolon zorunlu oldu.

Avrupa usulü askerî eğitim (temsilî)

Belge	Yıl	Getirdiği
Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu)	1839	3 Kasım 1839'da Abdülmecid döneminde, Mustafa Reşid Paşa hazırladı. Can ve mal güvenliği sağlandı, padişah yetkisini ilk kez kendi eliyle sınırladı. Dönemde eğitim için Meclis-i Maârif-i Umûmiye kuruldu, Tercümân-ı Ahvâl ve Tasvîr-i Efkâr gibi özel gazeteler çıktı.
Islahat Fermanı	1856	Gayrimüslimlere memur olma, okul açma gibi yeni haklar
Kanun-i Esasi	1876	İlk anayasa, meşrutiyet ilanı. 1877'de Meclis-i Mebusan açıldı, halk yönetime katıldı.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Yenilikler devleti **kurtarmak ve bir arada tutmak** içindi. Askerden başlayıp hukuka, sonra halkın yönetime katılmasına uzandı.

Yenileşmenin amacı	Karşılaşılan sorun
Devleti eski gücüne kavuşturmak	Kalıcı devlet politikası olamadı.
Avrupa'nın gerisinden kurtulmak	Yeniçeriler gibi çevrelerin direnişi
Farklı milletleri bir arada tutmak	Milliyetçilik nedeniyle zorlaştı.

Bugüne yansıması

Bakanlık sistemi, nüfus sayımı, posta, resmî gazete, harp okulu, tıp okulu, meclis ve anayasa gibi kurumların kökü bu döneme uzanır. Cumhuriyet, bu birikimin üzerine daha köklü inkılaplarla yükselmiştir.

Kendimi Deniyorum

A. Doğru mu, yanlış mı?

Cümle doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız.

☐ 1. Sanayi İnkılabı İngiltere'de başlamıştır.
☐ 2. Rönesans İtalya'da başlamıştır.
☐ 3. Reform hareketleri Osmanlı Devleti'ni doğrudan derinden etkilemiştir.
☐ 4. İlk Türk matbaası 1727'de açılmıştır.
☐ 5. Nizâm-ı Cedîd'i II. Mahmud başlatmıştır.

B. Eşleştirelim

Kavramın harfini ilgili açıklamanın başındaki kutuya yazınız.

A) Vaka-i Hayriye	☐	1839'da can ve mal güvenliği
B) Lale Devri	☐	Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması
C) Tanzimat Fermanı	☐	Pasarofça ile başlayan dönem
D) Sömürgecilik	☐	"Her millete bir devlet" düşüncesi
E) Milliyetçilik	☐	Başka toprağın kaynaklarını kendi çıkarına kullanma

C. Boşlukları dolduralım

Kelimeler: **Watt** **Bastille** **Takvim-i Vekayi** **Luther**

1. Reform hareketini ..... başlatmıştır.
2. Buhar makinesini ..... geliştirmiştir.
3. 1789'da ..... Hapishanesi ele geçirilmiştir.
4. İlk resmî gazetemiz ..... olarak bilinir.

D. Düşünelim, yorumlayalım

1. Avrupalılar Ümit Burnu ile Hindistan'a ulaşınca İpek ve Baharat Yolları önemini kaybetmiştir.

a) Bu gelişme Osmanlı ekonomisini nasıl etkilemiştir?
b) Keşiflerin yerli halklar üzerindeki iki sonucunu yazınız.

2. Fransız İhtilali'nden sonra Balkanlarda ayaklanmalar başlamış, Osmanlı Devleti de Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet adımlarını atmıştır.

a) Milliyetçilik akımı Osmanlı'yı neden derinden etkilemiştir?
b) Bu yeniliklerin ortak amacını yorumlayınız.

Bu konunun şarkısını Onur Akmeşe YouTube kanalından dinlemeyi unutmayın!